
A szerződéskötésre irányuló nyilatkozatok elméleti kérdései a természetjogi és a pandektista felfogás tükrében

Certicky Mária*

Bevezetés

Szerződések ezreit kötik ország és világszerte, amelyekkel globális szintű gazdasági viszonyokat teremtenek, illetve a szerződők egymás közti gazdasági viszonyait rendezik, változtatják meg. Mára már tömegessé vált a szerződéskötés, mint legfőbb gazdaságszervező eszköz. A gyakorlat embere legfőképpen annak hatására (hatékonyságára) mintsem keletkezésének mechanizmusára helyezi a figyelmet. Egyszerűnek tűnik megítélni egy szerződés keletkezésének folyamatát, azonban ha egy mikroszkóp tárgyasztalára helyezzük e mechanizmust és megvizsgáljuk annak (rész)mozzanatait, láthatjuk, hogy komplex cselekvéssel állunk szemben.

Ennek megfelelően a tanulmányban górcső alá veszem a szerződéskötés folyamatát és részecske lebontásban szemléltetve annak mozzanatait kívánom papírra vetni. Ahhoz, hogy mindezt megértsük „időutazást” kell tennünk, s meg kell keresnünk a szerződéskötés elméleti síkjának első alapköveit, majd annak fejlődési vonulatait. Kétségtelen, hogy a római jognak nagy hatása van a mai és az ezt megelőző korszakok magánjogának fejlődésére, így a szerződési elméletek irányaira is. Nem célom azonban tüzetesebb vizsgálat alá helyezni a római jog szerinti szerződéskötések egyes szabályait, hanem kellő mélységben említeni kívánom ott, ahol az legszükségesebbnek mutatkozik. Ezzel szemben – s kiindulópontomat ezzel meghatározva – sokkal fontosabb vizsgálni a XVI. – XVII. század természetjogában (*ius naturale*) gyökerező szerződési elméleteket. A szerződési elméletek fejlődése és a jogelméleti gondolkodás másik fontos mérföldköve a XIX. században kialakult – a természetjogi gondolkodással szemben elhelyezkedő – pandektista irányzat. E két gondolati sík felvázolását és egybevetését követően vizsgálni szükséges azok egyes európai jogrendszerekre gyakorolt hatását. E körben előbbi szemléletét vette át a francia Code Civil és a XIX. századig az osztrák Allgemeines Bürgerliches

---

* PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

Gesetzbuch,¹ míg kifejezetten pandektista szemléletű a német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch),² majd később az osztrák felfogás is erre tért át.

E kodifikációs produktumok szemlélete a magyar magánjogot is jelentős mértékben meghatározta, így ezeket elemezve juthatunk el a régi magyar magánjog szerződési elméleteihez, amelynek hatásait mai napig érezzük. S végül a tanulmány zárásaként elemzésre kerülnek a magyar kodifikáció régi és új – alapvetően azonos szemléletű – megoldásai, a Polgári Törvénykönyv (Ptk.) szerződés keletkezésére vonatkozó szabályanyagának bemutatásával, amelynek ismertetésére a két (természetjogi és pandektista) irányzat hatásainak tükrében kerül sor.

1. A ius naturale szerződéselmélete

„(...)teljesíteni kell a szerződéseket és megtartani a másoknak tett ígéreteket (...)”
Hugo Grotius

Az ókori (preszókratikus) görög filozófiából eredeztethető klasszikus természetjogi gondolkodás³ a felvilágosodás korszakában nagy változáson ment keresztül.⁴ A modern természetjogi gondolkodásban⁵ az Isten és az emberi *ratio*n alapuló etikai közösség eszménye által áthatottan az ésszel és értelemmel felruházott, gondolkodó ember kerül a középpontba.⁶ A jogot alapvetően az ember eszes és társas természetéből eredeztetik,⁷ természetesen nem teljesen elszakítva azt a felsőbbrendűtől. A felvilágosult természetjogi filozófia legkiemelkedőbb alakja Hugo Grotius volt, akit a polgári természetjogi iskola egyik megalapítójának tartanak.⁸ Grotius a „*De iure belli ac pacis libri tres*” című művével ráirányította a figyelmet a gondolkodó ember természetes törekvésére, az *önfenntartás vágyára*, amely az emberi természetből eredő „*appetitus societatis*”-on, azaz társulási vágyon alapul.⁹ Elméletét a társadalmi változásokhoz igazítja, s a természetjogot az ész

¹ VÉKÁS Lajos: *A szerződési rendszer fejlődési csomópontjai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1977, 71., 75. és 83. o.

² VÉKÁS: i.m. 84. o.

³ BÓDIG Máttyás: Természetjogtan. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 13. o.

⁴ BOROS Gábor: Filozófia és természetjog a 17. században. In: *Jog, állam, politika* 2014/1. szám, 29. o. lásd: <http://dfk-online.sze.hu/images/3%2C%81P/2014/1/boros.pdf>, letöltés ideje: 2019. 08.14.

⁵ Megjegyzendő, hogy az emberi ész és gondolkodás Istennel történő összekapcsolása nem előzmények nélküli. Marcus Tullius Cicero is utalt erre „A Törvények” (*De legibus*) című művében, amelyben a *ratio*t a természetből eredezteti. vö. Marcus Tullius CICERO: *A törvények* (Fordította és a jegyzeteket írta: Simon Attila). Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Gondolat Kiadó, Budapest, 2008, 15. o.

⁶ BOROS: i.m. 31. o.

⁷ NYÍRI Tamás: *A filozófiai gondolkodás fejlődése*. Szent István Társulat, Budapest, 2001, 203-204. o.

⁸ DEMETER János: *Hugo Grotius: A holland „csoda” és a „csodálatos” hollandus*. lásd: http://epa.oszk.hu/00400/00458/00408/pdf/Korunk_EPA00458_1971_06_848-854.pdf, letöltés ideje: 2019.08.14.

⁹ GROTIUS: *A háború és béke jogáról*. Kossuth Nyomda, Budapest, 1999, 13. o., ugyanígy DEMETER: i.m. 854. o.

parancsaként értelmezi, amelyben az emberi cselekvésnek az ésszerű természettel való összeegyeztethetőségét vizsgálja.¹⁰

A társulási vágy, valamint a tulajdon feletti uralom (*dominium*) által ösztönözve a természetjogászok kidolgozták a szerződési szabadság elvét, amelynek alapjául a római jogból eredeztethető emberi *akaratképződést* határozták meg. Az emberi racionalitással – filozófiai értelemben – mély kapcsolatban áll a *dominium* elsődleges jelentése. Elsődlegesen a *ratio* emberi képességek feletti naturális uralmát fejezi ki, magában foglalva az emberi akarat és a vágyak feletti uralmat is. Benne foglaltatik a *dominium sui*, azaz a racionális ember saját tettei feletti uralma is, valamint a *dominium naturale*, az anyagi javak feletti uralom. Előbbi megnyilvánulása, hogy a humánus a saját tetteinek ura és egyben szabad akaratlanul rendelkezik, míg utóbbi a tulajdon megalapozásául szolgál.¹¹ A szerződéses akaratképződés tana – egymástól eltérő időben – két felfogás mentén fejlődött. Először a Hugo Grotius és Robert Joseph Potier képviselte észjogi gondolkodás *ígéret-elmélete* került kidolgozásra, amely az egyoldalú ígéretet tartja a szerződés tan alapjának. Ezt követően a XIX. században a Friedrich Carl von Savigny által képviselt pandektista modell, az akarat-elmélet térhódítása kezdődött (ez utóbbi a második fejezet tárgya).

A természetjogi ígéret-elmélet szerint az ígéret az egyoldalú lekötés aktusa. Az ígéretet mint az ígéretet tevő személy akaratkinyilvánítását fogja fel és értelmezi, amely az önkötés formája.¹² Miután a magántulajdon „eszmenye” generális elfogadásra került, a természetjogból eredő tétel volt, hogy a tulajdonos saját tulajdonát egészben vagy részben szabadon átruházhatja.¹³ S mivel a közösségek bomlása által a tulajdonosok is szétváltak, a szerződések segítségével újra összekapcsolhatók voltak.¹⁴

A szerződés kialakulása többfázisú mechanizmus, amelynek első szakasza egy belső konszenzus (*pollicitatio*), amely az ígérő akaratának egyoldalú lekötése.¹⁵ Ez tehát egy állítás, amely a jövőre vonatkozó jelenlegi szándékunkat tartalmazza, amely tehát a jelenlegi akaratunk követelménye a jövő akaratunkkal szemben.¹⁶ Ez az állítás a nyilatkozat idején megfelel az igazságnak, de fenntartja önmagának a változtatás lehetőségét, így ezen állítás még morális kötelezettséget sem teremt.¹⁷ Ellenben Somló szerint ezek az autonóm¹⁸ akaratú kijelentések¹⁹ is a feltétlen követés

¹⁰ GROTIUS: i.m. 34. o.

¹¹ TATTAY Szilárd: *Ész, akarat, szabadság: Természetjog és természetes jogok a későskolasztikus gondolkodásban*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 38-40. o.

¹² http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodsi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

¹³ GROTIUS: i.m. 117. o.

¹⁴ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*. Budapest, Tankönyvkiadó, 1983, 24. o.

¹⁵ SCHMIDLIN, Bruno: Die beiden Vertragsmodelle des europäischen Zivilrechts: Das naturrechtliche Modell der Vertragsübertragung und das pandektistische Modell der vereinigten Willenserklärungen. In: R. Zimmermann (ed.): *Rechtsgeschichte und Privatrechtsgeschichte*. Heidelberg, 1999, 191.

¹⁶ Vö. Somló Bódog ígérő jog elmélete, lásd: SOMLÓ Bódog: *Jogbölcsezet: A Juristische Grundlehre kivonata*. In: Szabadfalvi József (szerk.): *A Miskolci Egyetem Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszékének Kiadványsorozata*. Miskolc, 1995, 59-63. o., ugyanígy GROTIUS: i.m. 325. o.

¹⁷ EÖRSI: i.m. 203. o., illetve GROTIUS: i.m. 325. o.

¹⁸ Az autonóm akaratú kijelentések az embernek önmagára vonatkozó – akár ki nem mondott – akaratú kijelentései, amelyek kötelező erejét morális kritériumok adják. Itt tehát erkölcsi kategóriáról beszélünk.

¹⁹ SOMLÓ: i.m. 16. o., ZÖDI Zsolt: Az ígérő jog Somló Juristische Grundlehrájában. In: *Acta Univ. Sapientiae*,

igényével lépnek fel, hiszen ha a jövődő akaratunkat jelenlegi feltevésünkben azzal a feltétellel határozzuk meg, hogy csak akkor kötelez, ha a jövődő akaratunk kötelezőként ismeri el, akkor ez nem jelenthet olyan komoly elhatározást, amelyből később ígélet keletkezhet.²⁰ Az egyoldalú lekötélésre irányuló akarat kialakulása már morális kötelezettséget teremt az ígélet teljesítésére. Austin szavaival élve „az ígélet kötelez valamire, figyelmeztet lelki bilincseim lelki hordozására.”²¹ Ez a szakasz jelenti Grotius szerint az ígélet lényegét: „a természetjog szerint kötelez az ígélet, de másnak abból joga nem keletkezik” (...) „az akarat leköti magát a jövődő időt illetően.”²² Ezzel együtt a szerződés alapjául mindig az ígélet szolgál.²³ A másik szerződő fél teljesítés követelésére irányuló jogának megadása a végső fázisa az akaratnyilvánításnak, amellyel megadjuk a másik félnek azt a jogot, hogy a saját akaratát beteljesítse. Ez az „igazi ígélet, amelynek olyan a hatása, mint a tulajdon-átruházásnak.”²⁴ Az ígélet kinyilatkoztatásával a belső morális – semleges – kötelezettség átfordul tényleges kikényszeríthető kötelezettséggé.²⁵ Az ígélet a címzett számára jogot (igényt) keletkeztet az ígélővel szemben az ígélet megtartására, tehát az ígélő az ígélet címzettjével szemben kötve (azaz kötelezettsége) van.²⁶ Ezt az önkötélést a legkomolyabb szándékkal kell megtennünk, mert e nélkül megmarad belső szellemi aktusnak. A megnyilatkozás esetében az ígéletet kimondó személynek el kell tőkélennie, hogy megtartja szavát.²⁷ Ez feltételezi az ígéletet tevő akaratát, amely a saját cselekvésünkkel megvalósítandó tudatos törekvés, s ennek lesz következménye a címzett számára biztosított jog.²⁸

A második szakasz az ígéletet elfogadó, az elfogadás erejével bírő²⁹ kinyilatkoztatott szándék (*acceptatio*), amellyel az elfogadó fél megszerzi a pollicitációt.³⁰ Az *acceptatio* nélkül a pollicitacio csupán egy ígélet marad, amelyet még a másik fél nem fogadott el, így szerződés (értsd: külső kötelezettség) sem keletkezik belőle.³¹ A kinyilatkoztatott cselekvések egybeesése a külső konszenzust jelenti. A külső konszenzus egy ígélet-átruházási folyamat, amelyben az ígéletet elfogadó – kvázi dolog módjára³² – átveszi az ígéletet az ígélőtől valamely általa

Legal Studies 5 (2016), 345-362. o.

²⁰ SOMLÓ: i.m. 62. o.

²¹ John L. AUSTIN: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 37. o.

²² EÖRSI: i.m. 204. o., GROTIUS: i.m. 326. o.

²³ Juliet P. KOSTRITSKY: *The Promise Principle and Contract Interpretation: A Suggested Approach for Maximizing Value*, Faculty Publications 2012. Paper 709, 850. lásd: http://scholarlycommons.law.case.edu/faculty_publications/709/, letöltés ideje: 2019.08.14.

²⁴ GROTIUS: i.m. 326. o.

²⁵ Charles FRIED: *Contract as a promise: a theory of a contractual obligation – Second edition*. Oxford University Press, Oxford, 2015, 8. o.

²⁶ SOMLÓ: i.m. 62. o.

²⁷ AUSTIN: i.m. 36. o.

²⁸ SOMLÓ: i.m. 63. o.

²⁹ GROTIUS: i.m. 215-215. o.

³⁰ SCHMIDLIN: i.m. 192. o.

³¹ ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of obligations*. Oxford, Oxford University Press, 576.

³² Rendkívüli összefüggés van ugyanis a dologátruházás és a szerződés-kötés között. Előbbi elméleti megalapozása sokkal szerteágazóbb és mélyen szántóbb volt, mint utóbbié. Erre tekintettel alakult ki – analógia útján – a tulajdonosi akarat (*animus domini*) részeként konstatált birtoklás jogának másik félre

meghatározott cél (*causa*) érdekében. Ezt a célt az ígérő határozza meg, hiszen a szerződés érvényessége is az ő belső akaratképződésének függvénye, így a saját ígéretének *causáját* (*causa promittendi*) is szabadon meghatározhatja.³³ A pollicitatio, tehát a belső önkötelezési aktus és az ígéretet átadni kész akarat (*alienatio*) összhangja esetén a másik fél részéről az acceptatio kifejezésével, ezek egybehangzása esetén keletkezik a szerződés.³⁴³⁵ E nyilatkozatokat tehát kifejezetten elkülöníti, s ez a legmarkánsabb különbség a természetjogi és – mint majd látni fogjuk – a pandektista felfogás között.

A John Locke által meghatározott „*természeti állapotban*” is azért lehetséges a szerződések kötése, mert az emberek kötelezve vannak az ígéreteik betartására.³⁶ A természetjog egyes tételeinek – és a társadalmi szerződés elméletek³⁷ – kritikusa, David Hume³⁸ a civilizált társadalom legfőbb alapjának a személyek biztonságát, a tulajdon stabilitását és a szerződéses kötelezettséget tartotta. Ez utóbbi alkalmas arra, hogy az előbbi két "jogot" elrendezze úgy, ahogy azt a személyek – saját feltételeik és akaratuk szerint – kívánják. A szerződéses kötelezettség Hume kontraktuális akarat-elméletében is az alapvető önkötelezésben nyilvánul meg, amely a liberális individualizmusnak egyfajta leképződése.³⁹

A modell továbbfejlesztésében már az ígéret-átadó mozzanatra tevődött a hangsúly. Ennek megnyilvánulása abban ragadható meg, hogy a belső *consensus* hiánya nem feltétlen vonta el az ígéret érvényességét. Ha az *alienatio* bekövetkezett, az ígérő maga viselje az abból eredő veszélyeket, hogy az ígérete hiányos volt.⁴⁰ Tulajdonképpen ez azt jelenti, hogy az *alienation*nak az *acceptatio*val való találkozásával – lényegében az akaratok találkozásával – létrejön a szerződés. A

---

történi átruházása, illetve annak átvétele.

³³ http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodsi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

³⁴ SCHMIDLIN: i.m. 192–193. o.

³⁵ Nem hagyható figyelmen kívül azonban, hogy a szerződés kontraktuális jellegét a jogalkotó akaratából nyeri. Ennek hiányában nem beszélhetnénk szerződésről. A jogalkotó akaratából eredeztethető az igény – kötelezettség létezése. Somló ezt nevezi a jogalkotó ígéretének, s tulajdonképpen ez képezi az elsődleges ígérő jog eszenciáját. Ez alapján azt mondhatjuk, hogy bár látszólag a felek hozták létre a szerződést, az ígértező és a címzett közötti jogok és kötelezettségek a jogalkotó ígéretéből erednek. A magánjogi jogviszonyokat tehát a nem a felek hozzák létre.

³⁶ Dean Allen STEEL: *A comparison of Hobbes and Locke on Natural Law and Social Contract*, The University of Texas at Austin, August 1993. 17. lásd: <http://www.proglocode.unam.mx/sites/proglocode.unam.mx/files/State%20of%20nature.pdf>, letöltés ideje: 2019.08.14.

³⁷ Nem különíthetők el teljesen a XVI. századtól kibontakozó társadalmi szerződés elméletek legfőbb képviselőinek (Hobbes, Locke, Rousseau) gondolatai. A gondolkodó egyéneknek a „természeti állapotból” a politikai társadalomba történő tömörülése is feltételezi a szerződéses akaratot, különösen mivel a szerződési akarat *causájaként* mindkettőnél végső soron a tulajdon és a tőke jelenik meg. vö. Celeste FRIEND: *Social Contract Theory*, Intenet Encyclopedia for Philosophy. lásd: <http://www.iep.utm.edu/soc-cont/#H2>, megtekintve: 2019.08.14.

³⁸ BÓDIG: i.m. 17. o.

³⁹ FRIED: i.m. 1-2. o.

⁴⁰ Felhívom a figyelmet azonban arra, hogy nem kizárólag az ígérő magatartását kell figyelembe venni, az ígéret elfogadója sem fogadhat el minden következmény nélkül ígéretet. Hiszen – ahogy Grotius fogalmazott – *„semmiel sem kevésbé hibáztatható az, aki könnyelműen hisz a minden ok nélkül ígérőnek, mint az, aki alaptalan ígéretet tesz.”* Vö.: GROTIUS: i.m. 323. o.

szereződés alatt tehát valamely elfogadott ígéretet kell érteni, amelyben az ígérő kötve van az ígéretéhez, az elfogadó pedig követelheti annak teljesítését.⁴¹ Thomasius a szerződés lényegét a teljesítés iránt tett ígéret másik fél általi elfogadásában ragadta meg.⁴² Összességében azt mondhatjuk, hogy az ígérő felett lebeg a kard, mely nem engedi őt akarata hiányának Hippolytus-i érvére hivatkozni: „Csak nyelvem esküdött, eszem nem volt vele.”⁴³

A természetjogi ígéret-doktrína hatását a jelenkori francia szerződési jogban is megtaláljuk.⁴⁴ A francia polgári törvénykönyv (Code Civil) – amely a magánjogi kodifikáció első és az európai jogalkotásra is meghatározó hatást gyakorló kódex – átvette a természetjogi modell egyoldalú ígéretben megnyilvánuló önkötelezést, s a szerződés érvényességi feltételeként megkívánta az ígéret átvételét (külső hatás) is.⁴⁵ A Code Civilben ez azt jelenti, hogy a külső *consensus* létrejötte feltételezi a belső *consensust*, és az ígéret átadásával és annak átvételével létrejön a szerződés.⁴⁶ A szerződés megkívánja a *causa* létét, amely a franciáknál a másik fél (ön)kötelezésében volt megragadható.⁴⁷

A másik jelentős, s a magyar jogalkotásra is nagy befolyással bíró kódex az osztrák polgári törvénykönyv (ABGB), amely szintén a természetjogi felfogást követi. A szerződés keletkezése az ígérő nyilatkozatához van kötve és a másik szerződő fél ígéret elfogadásától függ, amely akkor jön létre, ha e két nyilatkozat egybehangzó. Az ígéret képezi a szerződés tárgyát és annak átvétele ez esetben is dolog átruházás módjára történik, ahol az ígéret a *titulus*, az átvétel pedig a *modus*.⁴⁸ Az osztrák magánjog azonban a XIX. században – főleg német hatásnak köszönhetően – áttért a pandektista szemléletre.

2. A pandektisztika szemlélete

A természetjogi szemlélet belső consensus-elméletének elvetésével szemben a XIX. században – Puchta megfogalmazása szerint – római jogi alapokon megalakult a német magánjog általános elmélete, amely a pandektisztika felfogásait követte.⁴⁹ A Kr.e. II. század római korának szerződési jogát egyre erőteljesebben hatotta át a

⁴¹ WENZEL Tivadar: *A magyar magánjog rövid áttekintése*. Pfeider Ferdinánd, Budapest, 1877, 107-108. o.

⁴² THOMASIVS: *Észjog: kérdések és felelete*. Eggenberger Kiadó, Budapest, 1881, 33. o.

⁴³ Euripidész i. m. 37. o.

⁴⁴ Joseph M. PERILLO: *The Origins of the Objective Theory of Contract Formation and Interpretation*, 69 *Fordham L. Rev.* 427 (2000), 430., lásd: <http://ir.lawnet.fordham.edu/flr/vol69/iss2/4/>, letöltve: 2019.08.14.

⁴⁵ CODE Civil 1101. és 1108.§§ vö. *The Code Napoleon, or The French Civil Code – Literally translated from the original and official edition*, Published at Paris, in 1804, William Benning, Law Bookseller, London, 1827. 322-324. lásd : http://files.libertyfund.org/files/2353/CivilCode_1566_Bk.pdf, letöltés ideje: 2019.08.14.

⁴⁶ James GORDLEY: *The Philosophical Origins of Modern Contract Doctrine*, Clarendon Press. Oxford, 1991, 62.

⁴⁷ GORDLEY: i. m. 164. o.

⁴⁸ http://jog.unideb.hu/documents/tanszekkek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodasi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

⁴⁹ HAMZA Gábor: A római jog a XXI. században. In: *Magyar Tudomány* 2007/12. szám, 1558. o.

„fides” (becsület, szótartás) szerepe. Legfőbb hatása, hogy a nyilatkozat helyett az akaratot helyezte előtérbe: „*in conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit*” (Papinianus, *Digesta* 50,16, 219), azaz „a szerződő felek megállapodásainál inkább az akaratot, mint a nyilatkozatot kell figyelembe venni.”⁵⁰ E rendkívül előrehaladott szemlélet megfogalmazása ellenére sem volt elfogadott az akarat és a nyilatkozási elv (pontosabban a formátlan megállapodás, a *pactum* és a joghatással bíró szerződés, a *contractus*) közötti egyenértékűség.⁵¹

Ezt a római jogi felfogást továbbgondolva alapozták meg a pandektista akaratelméletet. A pandektista szemlélet történeti jogi iskolájának legfőbb képviselője, Friedrich Carl von Savigny⁵² – akire egyebekben nagy hatást gyakorolt a kanti akaratautonómia elmélet is⁵³ – a szerződést mint relatív kötelmi jogviszonyt értelmezte, melynek keletkezése a felek közös akaratán alapult, amely közös akarat a felek kölcsönösen egybehangzó akaratnyilatkozatainak egyesítésével jön létre.⁵⁴ Savigny szerint a kötelmi jogviszonyban két személy áll olyan kapcsolatban egymással, amelyben a jogosult korlátozza a kötelezett cselekvési szabadságát.⁵⁵ Ennek alapjául az akaratnyilatkozat szolgál, amelyet a kötelezett az önkötelezés céljából tesz, s a másik fél (a jogosult) ezt nyilatkozatával elfogadja, s e két egybehangzó akarat egyesülése válik egy oszthatatlan akarattá. Ebben az esetben az akaratnyilatkozat az ígéret helyébe lép. A szerződés tehát az egybehangzó akaratnyilatkozatok találkozásával keletkezik, így ebből ered annak *causája* is.⁵⁶ Windschied szerint a szerződés nem csak az akarat-megállapodást (*Willensübereinstimmung*), hanem az akarategyesítést (*Willensvereinigung*) jelenti. Ezt a szemléletet vette át a svájci Kötelmi Jogi Törvény (OR) és a német polgári törvénykönyv (BGB) is. A pandektista álláspont szerint nem lehet a szerződést dolog módjára kezelni, az a kölcsönös és egybehangzó akaratok kinyilatkoztatásával jogviszonyt keletkeztet. Az akaratnyilatkozat is kétkomponensű mozzanat, amely az akaratból (elhatározás) és a nyilatkozatból (az akarat kinyilatkoztatása) tevődik össze.⁵⁷ A pandektista szemlélet legnagyobb hibája az volt, hogy nem interpretálták megfelelően azt, hogy a felek ígérete miért rendelkezik kötőerővel és miért válik érvényesíthetővé, kikényszeríthetővé, miért kell a feleknek egymás ígéreteit

⁵⁰ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2015, 475. o.

⁵¹ FÖLDI – HAMZA: i.m. 476. o.

⁵² SZABÓ Béla: Friedrich Carl von Savigny. In: Szabó Miklós (szerk.): *Fejezetek a jogbölcseleti gondolkodás történetéből*, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004.

⁵³ SIKLÓSI Iván: *A nemlétező, érvénytelen és hatálytalan jogügyletek elméleti és dogmatikai kérdései a római jogban és a modern jogokban*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2014, 32. o.

⁵⁴ http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodsi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

⁵⁵ HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2006, 304. o.; Lásd: <https://majt.elte.hu/media/3a/89/cb36a06f2a76f6570076b44f4ad5a9125fe9640f1837ffe3fdca14225bef/MAJT-jogtorteneti-ertekezések-33-02.pdf>, letöltés ideje: 2019.08.14.

⁵⁶ http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodsi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

⁵⁷ http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodsi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

kötelezően elfogadni. Nem volt indokként elfogadható az, hogy a szerződésből azért ered kötelem, mert szerződésként ismerik el.⁵⁸

Az akarati és a nyilatkozati elv „csatájának” mezejét a szerződés érvényességére vonatkozó felfogások adják. A szerződés mögött megbújó akarat és a szerződést alkotó nyilatkozatok mélyreható vizsgálatára különösen a szerződéssel kapcsolatosan felmerülő jogviták (pl. a szerződés értelmezési kérdései), s nagyon gyakran az érvénytelenséggel kapcsolatos polémiák esetén kerül sor. Megfigyelhető, hogy a pandektisták körében sincs egyetértés a szerződés érvényességét illetően. A pandektista akaratelmélet fő képviselője Savigny, míg a nyilatkozati elméleté Jhering volt. Előbbi esetében a szerződés érvényességét a szerződő fél akaratától teszik függővé, s amennyiben a kinyilatkoztatás eltér a tényleges akaratától, nem tekintik a szerződést érvényesnek. Ez esetben tehát az akarat feltétlen elsőbbsége kerül előtérbe, amelyet azzal indokolnak, hogy a személyek a magánjogi jogkörök autonóm urai, s ezen uralomnak az akarat, nem pedig a nyilatkozat az igazi megnyilvánulása.⁵⁹ Ezzel szemben a nyilatkozati elv képviselői azt vallják, hogy a másik szerződő fél érdekének védelmében a nyilatkozat tartalmát szükséges vizsgálni, függetlenül attól, hogy az megfelel-e a nyilatkozó tényleges akaratának. A szerződés akkor is érvényes, ha a nyilatkozat eltér az akaratától, vagy akár teljesen hiányzik.⁶⁰ A Windscheid által képviselt nyilatkozati doktrína a jogügyleti nyilatkozat külső hatására helyezi a hangsúlyt. A nyilatkozati elv az ügyleti forgalom érdekeit szolgálja, hiszen veszélyeztetve lenne az, ha a fél elvállalt kötelezettségének teljesítését akarata hiányára hivatkozással tagadná meg.⁶¹

3. A régi magyar magánjog

A magyar kodifikációt megelőző időszakban az osztrák Polgári Törvénykönyv (Optk.) magyar honban történt alkalmazása (1853-1861) meghatározó volt a magánjogi fejlődésre, legfőképpen azért, mert a magyar magánjogban a kötelmi jogi dogmatika volt a legfejletlenebb.⁶² E mellett a XIX. és XX. század fordulóján a magyar magánjog fejlődésére nagy hatással volt és „ezer szállal kötődött” a német jogtudományban megfogalmazott tételekhez. A Savigny és Puchta által megfogalmazott tételek fokozatosan háttérbe kerültek és a Jhering képviselte érdekkutató jogtudomány térhódítása kezdődött.⁶³ Tekintettel arra, hogy a kor magánjogászai a német pandektisták tanítványai voltak, a pandektista tézisek hatottak a magyar magánjog,

⁵⁸ GORDLEY: i.m. 163. o.

⁵⁹ SZLADITS Károly: Magánjogi tényállások, In: Szladits Károly (főszerk.): *Magyar magánjog I. kötet*, Grill Kiadó, Budapest, 1941, 268-269. o.

⁶⁰ http://jog.unideb.hu/documents/tanszekek/jogtorteneti/romai-jogi-anyagok/9-10de-szerzodsi_jog2-print.pdf, letöltés ideje: 2017. június 8.

⁶¹ SZLADITS (1941): i.m. 269. o.

⁶² BALOGH Judit: Az osztrák magánjog hatása a magyarországi kodifikációra a XIX. században. in: *Publicationes Universitatis Miskolcensis. Sectio juridica et politica*, 14/1997. 63.o.

⁶³ SZABADFALVI József: Szász-Schwarz Gusztáv szerepe a hazai Jhering-recepcióban, In: Frivaldszky János – Pokol Béla (szerk.): *Rudolf von Jhering és jogelméletének hatása*. PPKÉ JÁK, Budapest, 2011, 232. o.

illetve szerződési jog fejlődésére.⁶⁴ A régi magyar magánjog fejlődésének legnagyobb munkáját, amely a korokban is európai magasságokba tört, Grosschmid Béni⁶⁵ és Szász-Schwarz Gusztáv végezte.⁶⁶ Előbbi az ősi magyar magánjogi jogintézmények megmentését és a magyar magánjog megalapozását tűzte ki célul,⁶⁷ az ő vagyoni munkásságában a pandektisztika hatása kisebb mértékű volt,⁶⁸ míg utóbbi – tanítványa lévén – Jhering tanait átdolgozva és továbbfejlesztve, az érdekelméletet állította középpontba.⁶⁹ Mindkét magánjogásunkra jellemző, hogy elvetette, sőt kifejezetten ellenezte az „idegen elemek beszivárgását.”⁷⁰ A korszakra jellemző, hogy a filozófiában és a jogtudományban is az emberi akarat kerül előtérbe. Ezzel összefüggésben teszi fel a kérdést Szász-Schwarz: „(...)Mi a kötelem tartalma? Akaraturalom. Mi a kötelem tárgya? A kötelezett alany akarata. Mi a szerződés? Akarategyezmény. Mi szerint alakul a jogügylet hatása? A felek akarata szerint.(...)”⁷¹ A korra jellemző – a rendi korszakából kitörő – társadalmi szemlélet az egyéni akarat érvényesülését helyezte előtérbe. E mellett az árucsereszonyok is rohamos fejlődésnek indultak, így nagy jelentősége volt e viszonyok alanyainak a szerződéseikben megnyilvánuló akaratának.⁷²

A kereskedelmi ügyletek tömeges keletkezése miatt a kereskedelmi törvényről szóló 1875. évi XXXVII. törvénycikk (Kt.) szabályai között is találkozhatunk a szerződés értelmezésére vonatkozó rendelkezéssel, amelyből a (kereskedelmi) szerződést alkotó jognyilatkozatok értelmezésére következtethetünk. A Kt. 265.§ a felek akaratát helyezi előtérbe a szerződést alkotó nyilatkozatokban használt kifejezések értelmezésénél. Nagy Ferenc álláspontja szerint a szerződésben „használt kifejezések ne szorosán és pedáns módon – tehát ne a nyilatkozat szerint (a szerző) –, hanem szabad belátással, a felek valódi akaratának megfelelőleg magyaráztassanak.”⁷³ Ez tehát alapvetően a Savigny-féle akaratelmélet kinyilatkoztatása.

Az iparosodás hatására és a forgalmi biztonság szerepének előtérbe kerülésével a kötelmi jogban is a nyilatkozati elmélet lett a szerződés érvényességének meghatározója. A jogügyleti és nyilatkozati doktrína egyike sem érvényesülhet önmagában, mert a belső szándék feltétlen uralma nem vonható ellenőrzés alá, amely alapvetően a jogbiztonság követelményével ellentétes, illetve nem fogadható el a külső nyilatkozathoz való merev ragaszkodás sem, mivel ez megszüntetné a jog méltányosságát.⁷⁴

⁶⁴ HAMZA Gábor: *Történeti áttekintés a magyar magánjog (polgári jog) kodifikációjáról*. 25. lásd: http://www.vmtt.org.rs/mtn2013/024_032_Hamza_A.pdf, letöltés ideje: 2019.08.14.

⁶⁵ SZLADITS Károly: Grosschmid jelentősége magánjogunk fejlődésében. In: *Jogtudományi Közöny* 1931/26. szám, 221. o.

⁶⁶ LÁBADY Tamás: Schwarz Gusztáv, a „Magyar Jhering”, mint magánjogász. In: Frivaldszky János – Pokol Béla (szerk.): *Rudolf von Jhering és jogelméletének hatása*. PPKÉ JÁK, Budapest, 2011. 221. o.

⁶⁷ SZLADITS (1931): i.m. 221. o.

⁶⁸ HAMZA: *Történeti áttekintés a magyar magánjog (polgári jog) kodifikációjáról*. i.m. 26.o.

⁶⁹ LÁBADY: i.m. 223. o.

⁷⁰ BALOGH: i.m. 65. o.

⁷¹ SCHWARZ Gusztáv: *Új irányok a magánjogban*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1911, 23. o.

⁷² PÓLAY: i.m. 38. o.

⁷³ NAGY Ferenc: *A magyar kereskedelmi jog*. Athenaeum Kiadó, Budapest, 1893, 478. o.

⁷⁴ SZLADITS (1941): i.m. 269. o.

A XIX. század végén az európai kodifikációs hullámok sodrásának hatására felerősödött a magyar magánjog kodifikációjának szükségessége.⁷⁵ A polgári törvénykönyv első (1900-as) és második (1913-as) tervezetére jelentősen hatottak a német BGB megoldásai. Ezzel szemben az 1928-as Magánjogi Törvényjavaslat (Mtj.) a svájci ZGB és OR (Kötelmi Jogi Törvény) hatása alatt született meg Szász Béla munkásságának köszönhetően.⁷⁶ Bár egyik tervezetből sem lett törvény, azok mindegyike, de legfőképpen az Mtj. elvei, megoldásai és szabályai meghatározóak voltak az 1959-es Ptk. kodifikációját megelőző ítélkezésre és jogtudományára, valamint magára az 1959. évi IV. törvény megalkotására nézve is.⁷⁷ A XIX-XX. század kodifikációinak köszönhetően nagy mértékben fejlődött a külföldi és annak hatására a hazai civilisztikai jogelmélet, kialakult egy európai szintű jogértelmezési doktrína, amelyben az akarati és nyilatkozati elvek összefonódása figyelhető meg.⁷⁸

Szladits Károly a jogügylet joghatását kiváltó, a jogügylet keletkezésének legfontosabb ténybeli előfeltételeként a komoly és határozott ügyleti akaratnyilatkozatot határozta meg. Különbséget tett azonban a *nyilatkozati akarat* és a tulajdonképpeni *jogügyleti akarat* között. Előbbi arra irányul, hogy az ügyleti nyilatkozat létrejöhön, amely tulajdonképpen a jogügyleti cél eszköze, míg utóbbi tárgya maga a jogügylet célja. Ez utóbbi körében a „*fél akarja az ügylet megkötését és akarja annak eredményességét,*” tehát a jogügyleti akarat az ügylet joghatásaira irányul, ami a pandektajog doktrínáját közvetíti.⁷⁹ Természetesen a félnek tisztában kell lennie az ügylet eredményével és akarnia is kell azt, annak tudatában, hogy ez jogi kötelezettséget von majd maga után. S ezt az akarat legegyszerűbb kinyilvánításával is ki lehet fejezni. A jogügyleti akaratnyilatkozat alatt – ahogy Szladits fogalmazott – „*valamely tartalmával ható magatartást értünk.*”⁸⁰

A BGB szabályaira az akarat-elmélet nagyobb, míg a svájci kodifikációra kisebb hatást gyakorolt. Annak ellenére, hogy ezek a kódexek éreztették hatásukat a magyar szemléletben, arra tekintettel, hogy a magyar kodifikátorok következetesen elvetették a BGB jogintézményeinek egyszerű átvételét, a kötelmi jog szemléletében a nyilatkozati elmélet érvényesült. Az elmélet érvényesülése adekvátnak mondható, hiszen azt a kor szellemének és a társadalmi-gazdasági elvárásoknak megfelelően továbbfejlesztették és a *bizalmi elvet (Vertrauensprinzip)* helyezték előtérbe. Ez alapján, ha a nyilatkozat és az akarat között eltérés mutatkozik, akkor a nyilatkozat lesz mérvadó, hiszen „*ha valaki egy nyilatkozatot a gazdasági forgalomban szokásos módon értelmez, megbízhat abban, hogy azt helyesen értelmezte.*”⁸¹

Az akarati doktrína és a nyilatkozati elv közötti gyakran elmosódó határvonalat szemléletesen írja le Eörsi Gyula, s a kor szelleméhez híven az érdekelmélet igényeinek megfelelően mutatja be a szerződési jog dogmatikáját. A szerződési akarat mozgatórugójaként értékeli a szükségletek kielégítésére irányuló érdeket, s a

⁷⁵ MEZEY Barna: *Magyar jogtörténet*. Osiris Kiadó, Budapest, 2004, 137. o.

⁷⁶ HAMZA: *Történeti áttekintés a magyar magánjog (polgári jog) kodifikációjáról*. i.m. 27. o.

⁷⁷ MEZEY: i.m. 138.

⁷⁸ SZALMA József: A római jog, és hatása a modern jogok fejlődésére. In: *Magyar Tudomány* 2016/2. szám, 252. o.

⁷⁹ SZLADITS (1941): i.m. 265-266. o.

⁸⁰ SZLADITS (1941): i.m. 267. o.

⁸¹ EÖRSI: i.m. 26. o.

szerződés létrejöttét a két fél ellenérdekének találkozásában látja. A két szembenálló és külön érdekköröket képviselő személy akaratnyilvánításának congruentiája teszi teljessé a szerződés létrejöttét.⁸² Eörsi a nyilatkozási és bizalmi elv előtérbe kerülésével már megkérdőjelezi a szerződéskötésre irányuló akarat valóságát, csupán a formális akaratot is elegendőnek tartja a szerződés létrejöttéhez, sőt úgy véli, hogy gyakran a nyilatkozás is csak fikcióként értékelhető (pl. ráutaló magatartással kötött szerződések esetén).⁸³

4. A Polgári Törvénykönyv szemlélete

A kodifikációs áramlatok szabályai az 1959. évi IV. törvényben öltöttek testet. E törvény a XX-XXI. század dinamizmusával és megváltozott szociális és gazdasági körülményeivel nem tudott lépést tartani, így ennek megoldásaként a jogalkotó megalkotta a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényt (a továbbiakban: Ptk.). A szerződés létrejöttét illetően a két törvény alapvetően ugyanazt a szemléletet tükrözi, de utóbbi cizelláltabban és kellő körültekintéssel szabályozza a kérdéskört, így előbbi részletes ismertetésétől eltekintek.

A Ptk. elválasztja egymástól a kötelelem, a jognyilatkozás és a szerződés fogalmát. A szerződést, mint egyik legfőbb kötelelemkeletkeztető tény, úgy határozza meg, mint „*a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozata, amelyből kötelezettség keletkezik a szolgáltatás teljesítésére és jogosultság a szolgáltatás követelésére.*”⁸⁴ A szerződés létrejöttét tehát a felek közös, azonos tartalmú nyilatkozataként határozza meg. A Ptk. alapján a jognyilatkozás nem más, mint „*joghatás kiváltására irányuló akaratnyilatkozás.*”⁸⁵ Az akaratnyilatkozás ez esetben egy olyan nyilatkozás, amelynek célja valamely (társadalmi, gazdasági) viszony jogi szférában történő megjelenítése (vagy megváltoztatása, esetleg megszüntetése) azáltal, hogy valamely joghatás kiváltására irányul, s arra alkalmas. A kötelelemkeletkeztető akaratnyilatkozás célja egy joghatás kinyilatkoztatás útján történő elérése, amely a benne foglalt jogosultság-kötelezettség összefonódása eredményeképpen áll be. A szerződés realizálódásához a felek akaratnyilatkozatainak „találkozása” és „egybecsengése” szükséges, annak létrejöttéhez „*egy személy ténykedése nem elegendő.*”⁸⁶ Az új Ptk.-ban tehát alapvetően a pandektista felfogás érvényesül, amelyben az akarati- és nyilatkozási doktrína összefonódva érvényesül, így azok nem egyértelműen elhatárolhatók egymástól. Az utóbbi kerül előtérbe, amikor a szerződés értelmezésénél a szerződési feltételeknek és a nyilatkozatoknak a szerződés egészével összhangban történő értelmezését írja elő.⁸⁷ Végső soron azonban a nyilatkozás az akarat külvilági aktsusa, annak megtestesítője. A szerződés értelmezésére általában akkor kerül sor, ha a jognyilatkozatok tényleges hatása nem az lett, mint amit a nyilatkozatot tevő, illetve

⁸² KOLOSVÁRY Bálint: *A magyar magánjog tankönyve II. kötet*. Grill Kiadó, Budapest, 1911, 56. o.

⁸³ EÖRSI: i.m. 24-27. o.

⁸⁴ Ptk. 6:58.§

⁸⁵ Ptk. 6:4.§ (1) bekezdés.

⁸⁶ BÍRÓ György: *Kötelmi jog*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2004, 34. o.

⁸⁷ Ptk. 6:86.§ (1) bekezdés.

az elfogadó fél gondolt volna, így tehát meg kell oldani egy tartalmi vitát.⁸⁸ A jogügyletek tanában tehát lényeges, hogy az akarathoz, vagy annak kinyilatkoztatáshoz fűződnek jogkövetkezmények, s mit kell tenni, ha a kettő nem fedi egymást.⁸⁹ A homályos vagy vitatott szerződésben megfogalmazott valódi akarat, szándék kiolvasása a bíró feladata.⁹⁰ Az akarat általános kategóriája azonban meghatározatlan, nem beszélhetünk tisztán jogi vagy lélektani értékeléséről.

A szerződés – mint a jognyilatkozatok egységének – értelmezése, mélyebb értelmezési szintet is felszínre hozhat. Ez azt jelenti, hogy a két (vagy több) oldalú jogügylet értelmezése során a jognyilatkozatokat kell szemügyre venni.⁹¹ A Ptk. különbséget tesz a címzett és a nem címzett jognyilatkozatok között. Előbbi esetében *„a jognyilatkozatot vita esetén úgy kell értelmezni, ahogyan azt a címzettnek a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint értenie kellett,”* míg utóbbi esetében *„(...) úgy kell értelmezni, ahogyan azt a nyilatkozó feltehető akaratára és az eset körülményeire tekintettel a szavak általánosan elfogadott jelentése szerint érteni kell.”*⁹² A címzett jognyilatkozatot tehát a címzett oldaláról közelíti meg, e körben azonban a nyilatkozó feltehető akaratát helyezi át a címzett oldalára. S a nyilatkozatot tevő személy akaratát nem kell mélyebbről jövőnek értenie, mint amit az elhangzott szavak általában jelentenek. Helytállónak tartom itt Szladits vélekedését a jogügyleti akaratról: *„a jogügyleti akarat nem lélektani, hanem jogi, normatív fogalom, nem kell esetenként pszichológiailag kimutathatónak lennie, hanem az alatt az ügylet megkötésének körülményei között józanul és méltán feltehető akaratot kell érteni.”*⁹³ A szavak általánosan elfogadott jelentése pedig már a nyilatkozat vizsgálatát kívánja meg, hiszen a nyilatkozatban nyilvánul meg az eredmény elérését célzó akarat. Ez – Bíró szavaival élve – az érkezési oldalt preferálja.⁹⁴ Az általánosan elfogadott jelentés szerinti értelmezés előírása úgy gondolom, feloldja a nyilatkozati elv strict, kizárólagos figyelembevételét. A szavak általános jelentése alatt pedig a szavak mindenki által, közismert jelentését kell érteni, amely nem zárja ki azt, hogy egy szűkebb körnek szóló, de nem címzett nyilatkozat értelmezése esetén a köznapi nyelvhasználattól eltérő értelmet adjon a szavak jelentésének.⁹⁵ Nagy Ferenc is a Kt. kapcsán azt vallja, hogy *„a használt kifejezések betű szerinti értelme egészen mellőztessék, ha a fennforgó körülmények azt bizonyítják, hogy a felek akaratával ellentétben áll.”*⁹⁶ A nyilatkozatokat alkotó szavak – legyen az szóbeli vagy írásbeli nyilatkozat – értelmezésénél nem hagyhatóak figyelmen kívül a körülmények és kontextus sem, amelyben azokat

⁸⁸ BÍRÓ György: *A kötelmi jog és a szerződés tan közös szabályai*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 1997, 118. o.

⁸⁹ SOMLÓ: i.m. 63. o.

⁹⁰ KOLOSVÁRY: i.m. 65. o.

⁹¹ LESZKOVEN László: *Szerződések általános szabályai*, In: Leszkoven László, Pusztahelyi Réka (szerk.): *Kötelmi jog. A kötelmek közös és a szerződések általános szabályai*. Novotni Alapítvány, Miskolc, 2015, 63. o.

⁹² Ptk. 6:8.§ (1) – (2) bekezdés.

⁹³ SZLADITS (1941): i.m. 267. o.

⁹⁴ BÍRÓ (1997): i.m. 118. o.

⁹⁵ LESZKOVEN: i.m. 63-34. o.

⁹⁶ NAGY: i.m. 478. o.

megtették. A szavak értelme ugyanis eltérhet attól függően, hogy milyen körülmények között, vagy milyen szövegkörnyezetben tették.⁹⁷

Érdekes polémiát szülhet azon szerződési rendelkezések értelmezése, amelyek a nélkül válnak egy szerződés részévé, hogy megjelennek a szerződést alkotó jognyilatkozatok között. A Ptk. 6:63.§ (5) bekezdése rendelkezik arról, hogy „*a szerződés tartalmává válik minden szokás, amelynek alkalmazásában a felek korábbi üzleti kapcsolatukban megegyeztek, és minden gyakorlat, amelyet egymás között kialakítottak.*” Ez esetben létezik legalább egy olyan jogviszony, amelynek keretében a felek már kinyilvánították akaratukat egy szerződés keretében, vagy szerződésben nem meghatározva, de valamilyen – akár hallgatólagosan, akár szerződésen kívül kifejezetten kialakított – gyakorlat formájában. Vajon a szerződés részének kell e tekinteni az ilyen rendelkezést, ha az egyik fél⁹⁸ tényleges szándéka nem irányult arra, hogy egy régebbi rendelkezés (pl. a felek között kialakult rossz gyakorlat) a szerződés részévé váljon, azonban a megkötött szerződésben nem rendelkeztek e kérdésről, remélvén más (pl. jobb) gyakorlat kialakulását. A másik szerződő fél azonban a régi gyakorlatot tekinti irányadónak és nem kíván újat kialakítani mondván a régi a szerződés részét képezi. Vajon melyiket kell előnyben részesíteni? A könnyelműség miatt elhagyott nyilatkozat hiányában az akaratot, melynek tényleges nyilatkozatban megjelenő kifejeződése nincs, de létező, vagy az új jogviszonyban semmilyen módon ki nem fejezett régebbi akaratot (vagy nyilatkozatot), melynek lehetséges értelme még a szerződő feleken múlik. Előnyben kell-e részesíteni azt a korábbi rendelkezést, amelynek – a szerződés megkötése idején – szerződéses tartalommal válására a másik félnek nem terjedt ki az akarata (po. könnyelműség miatt), de később irányadónak tekinti? Nyilvánvalóan az előbbi konszenzus hiányában nem lehet helytálló, míg utóbbi alapját a Ptk. rendelkezése képezi. Lehet-e a Ptk. akarat és nyilatkozat pótló e tekintetben?

A Ptk. 6:63. § (5) bekezdés ettől is tovább megy és a felek akaratától és jogviszonytól független, kívülről rendelkezőket is a szerződés részévé nyilvánít, amikor arról rendelkezik, hogy „*a szerződés tartalmává válik továbbá minden, az adott üzletágban a hasonló jellegű szerződés alanyai által széles körben ismert és rendszeresen alkalmazott szokás, kivéve, ha annak alkalmazása a felek között - korábbi kapcsolatukra is figyelemmel - indokolatlan volna.*”⁹⁹ A rendelkezés alkalmazása (értelmezése) során számos kérdés merülhet fel, így pl. nem ad választ arra a Ptk., hogy mit kell érteni az „*adott üzletág*” alatt, vagy mik az összehasonlítás szempontjai a más szerződésekkel való hasonlóság megállapítása során, mi minősül

⁹⁷ AUSTIN: i.m. 107. o.

⁹⁸ Értelmszerűen az egyik fél eltérő akarata szükséges ahhoz, hogy a felmerült kérdésről problémaként beszélhessünk, hiszen, ha mindkét fél akarata ugyanarra irányul, tehát nincs a felek között jogvita, akkor nincs értelmezési kérdés sem. Ettől függetlenül elképzelhető, hogy úgy válik egy szerződés tartalmává és annak fennállása alatt tartalma is lesz egy rendelkezés, hogy annak szerződéses tartalommal válására a felek nem is gondoltak, s még csak sejtésük sincs arról, hogy jogi igényük keletkezett.

⁹⁹ Megjegyzem a rendelkezés bevezetése nem előzmények nélküli, hiszen az új Ptk.-t megelőző bírói gyakorlatban találunk olyan döntést, amely megállapítja, hogy „*(...) a szerződés tartalmává válnak azonban - külön kikötés nélkül, hallgatólagosan is - mindazon kötelezettségek, amelyek az adott szerződés természetéből és céljából, a felek közötti korábbi gyakorlatból, valamint a kialakított szakmai szokásokból szükségszerűen következnek.*” vö.: BDT. 2005. 1281. I.

egyáltalán hasonló jellegű szerződéseknek, különös tekintettel a szerződési tartalom- és típuszabadság jelenleg elfogadott mérhetetlen terjedelmében (értve ez alatt többek között a nagyfokú diszpozitivitást). Vajon objektíven megítélhető-e – akár egy független harmadik személy által –, hogy mi minősül szokásnak egy adott üzletágban, s ez átültethető-e a felek szubjektumába? Tovább haladva ezen a gondolatmeneten, hogyan térképezhető föl valamennyi szokás annak érdekében, hogy "minden" a szerződés részévé váljon? Nem tartom célszerűnek más személyek akaratát egy független jogviszonyba beültetni. Mindkét idézett rendelkezés esetében felmerül a kérdés, hogy biztonságot nyújt-e a Polgári Törvénykönyv azzal, hogy a felek gazdasági érdekeit helyezi előtérbe a felek autonómiájával szemben? Nem sodorja-e a felek jogviszonyát a rugalmasság tengerének legszélső hullámaiba, amely teljesen elborítja és kiüresíti a szerződési akaratot?

Az új Ptk. bevezette az angolszász jogrendszerben elterjedt ún. teljességi záradék¹⁰⁰ („*merger clause*”) intézményét, amely azt fejezi ki, hogy a felek a – kizárólag írásbeli! – szerződésükben minden jognyilatkozatot megtettek, s a korábbi jognyilatkozataik hatályukat veszítik. Ezzel a felek a szerződésben rögzítik, hogy a szerződésben megnyilvánuló akaratuk teljes. Azonban, ha a szerződés egyes rendelkezéseinek értelmezésével kapcsolatban vita alakul ki, akkor a Ptk. 6:87.§ (2) lehetőséget ad arra, hogy a felek korábban megtett nyilatkozatait is figyelembe vegyék. Megjegyzem, ehhez nem köti az írásbeliség követelményét, így a felek a szóbeli nyilatkozataikra is hivatkozhatnak. A nyilatkozatok megtételének, tartalmának bizonyításával összefüggésben azonban jelentős problémák merülhetnek fel. Ezek értelmezésére a jognyilatkozatok értelmezésére (6:8.§) vonatkozó szabályok alapján kerül sor.

Zárszó

A szerződés végső soron egy jognyilatkozat megtételével és annak elfogadásával jön létre. A Polgári Törvénykönyvekben a *contractus*ok realizálódását az ajánlat és annak elfogadására tett jognyilatkozat congruálásának hatásaként értelmezhetjük. Az ajánlat és az elfogadás külsőleg jognyilatkozatok, amelyek tartalma a felek szándékát, akaratát tükrözi. Differens elnevezésük indokolt, de esszenciájuk megragadása esetén, végső soron miért ne lehetnének ígéretnek, amelyek egy szerződésben integrálódnak. Szerződés csak komoly szándékkal és kölcsönösen megtett akaratnyilatkozatok, ígéretnek összefonódásából keletkezik,¹⁰¹ amely képes a kívánt kontraktuális hatás kiváltására, ennek hiányában *contractus non existens*, amely nem képes a kontraktuális szférában joghatás kiváltására.¹⁰²

Az ígéretet szükség szerint értelmezni kell. Nem merül fel probléma abban az esetben, ha mindkét fél ugyanúgy vélekedik az ígéretről. A problémát a polemikus helyzetek szülik. A szerződő partnerek az értelmezés körében kialakult jogvitájukban

¹⁰⁰ vö. Ptk. 6:87.§

¹⁰¹ THOMASIIUS: i.m. 33. o.

¹⁰² Ehhez lásd: SIKLÓSI Iván: A nemlétező szerződések problémája a római jogban és a modern jogokban. In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta juridica et politica, Tomus LXVII.*, Szeged, 2005.

előszeretettel nyúlnak olyan szerződési rendelkezések értelmezéséhez, amelyek a jogi normák nyitottságából, diszpozitivitásából eredően kerültek megváltoztatásra. Súlyos problémaként merül fel ez különösen az általános szerződési feltételek alkalmazásakor, amelyek rendszerint az egyik – a blankettát alkalmazó fél – akaratát tükrözik. Az általános szerződési feltételben az azt alkalmazó által előre meghatározott, elfogadó felet terhelő kötelezettségek nem tükrözik az elfogadó tényleges akaratát, így az a kívül világ számára rejtve marad. A Ptk. kötelmi jogi rendelkezéseinek diszpozitivitásából eredő probléma tehát, hogy a rendelkezések egyoldalú megváltoztatása képes torzítani a felek tényleges akaratát. Megjegyzem ugyanakkor, a Ptk. diszpozitivitásának egyben nagy előnye, hogy a felek számára lehetővé teszi akaratuk – jogszabályi keretek közé szorított – teljes és sajátképpeninyilatkoztatását.

A szerződési nyilatkozatokban rejlő akarat bizonyítását rendkívül nehéz teszi az, hogy – főszabály szerint – a szerződés létrejötte minden formai kritériumtól mentes. Az írásban kötött szerződés (annak egyes részei) tartalmának értelmezése kézzel fogható matéria lévén egyszerűbb, mint a szóban, vagy ráutaló magatartással tett jognyilatkozatok mögött megbúvó akarat értelmének keresése, hiszen ez utóbbi – ahogy Eörsi is találóan kifejezi – gyakran csak fikció. A szóban tett nyilatkozatok tartalmának és hatásának érdekes megközelítését a beszédaktus elméletben figyelhetjük meg. Ez alapján a nyilatkozat megtételével tetteket viszünk véghez, s nem csupán leírunk egy cselekvést, állapotot. John L. Austin azokat a kijelentéseket, amelyekkel cselekszünk performatív mondatoknak (performatívum) hívja, s ezek közül sok szerződő jellegű mondat.¹⁰³ Az „*Ígérem, hogy...*”, vagy „*Fogadok...*” performatív nyilatkozatok, amelyek nem egy helyzetet írnak le, hanem kimondásuk önmagukban tett, mivel alkalmasak arra, hogy cselekedetet vigyünk véghez (pl. szerződést kössünk). Természetesen ahhoz, hogy a performatív nyilatkozat (jog)hatást váltson ki, szükséges az is, hogy azt a megfelelő körülmények között tegyünk meg (p.o. a házasságot létrehozó kölcsönös és egybehangzó akaratnyilatkozatot anyakönyvezető előtt kell megtenni, s nem máshol stb.). E mellett „*a szavakat komolyan kell kimondani, s úgy, hogy azt komolyan is vegyék.*”¹⁰⁴ Ez nem jelent mást, mint az önkötelezés szándékával komolyan kinyilatkoztatott akaratot, s ez esetben – Szladits gondolatát továbbfűzve – a tartalmával ható magatartás önmagában a performatív mondat lesz.

Összességében úgy gondolom, nem hozott újat a XXI. századi jogalkotás, csupán hozzá igazította a kor elvárásaihoz a már meglévőt. Az akarati- és a nyilatkozati doktrína kombinációjával elfogadható szabályt alkotott, s hogy ennek milyen gyakorlati jelentősége lesz, az a jogalkalmazás értelmező tevékenységén múlik majd.

¹⁰³ AUSTIN: i.m. 33-34. o.

¹⁰⁴ AUSTIN: i.m. 35. o.